

Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія (мовознавство) : збірник наукових праць / гол. ред. Є Б. Барань. Вінниця : ТОВ «фірма «Планер»», 2020. Вип. 31. С. 55-64.

УДК 811.161.2373

ВІДОБРАЖЕННЯ ВІРУВАНЬ УКРАЇНЦІВ У ФРАЗЕОЛОГІЇ

Тамара Маркотенко

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Україна, м. Старобільськ, пл. Гоголя, 1

e-mail: tamaramarkotenko@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2157-3508

Лариса Мельник

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Україна, м. Старобільськ, пл. Гоголя, 1

e-mail: melniklarisa7@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5999-4156

У статті проаналізовано вислови, що відображають віру й вірування українців, передають звичаї та обряди, пов'язані з народженням і хрещенням дитини. Автори зазначають, що в українській фразеології часто приховані пережитки дохристиянських вірувань, християнських ідей, звичаїв, обрядів, тому дослідження походження й семантики фразеологізмів можливе лише в поєднанні з аналізом відповідних реалій. Залучення зібраних авторами фразеологізмів, стійких виразів із художньої літератури, архівних матеріалів НАН України дозволило проаналізувати фразеологічні одиниці в діахронії та синхронії.

Ключові слова: українська мова, фразеологічні одиниці, культурно-національна конотація, християнська віра, вірування, звичаї, обряди.

ОТРАЖЕНИЕ ВЕРОВАНИЙ УКРАИНЦЕВ ВО ФРАЗЕОЛОГИИ

Тамара Маркотенко

ГУ «Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко»

Украина, г. Старобельск, пл. Гоголя, 1
e-mail: tamaramarkotenko@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2157-3508

Лариса Мельник

ГУ «Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко»
Украина, г. Старобельск, пл. Гоголя, 1
e-mail: melniklarisa7@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5999-4156

В статье проанализированы высказывания, отражающие веру и верования украинцев, передают обычаи и обряды, связанные с рождением и крещением ребенка. Авторы отмечают, что в украинской фразеологии часто скрыты пережитки дохристианских верований, христианских идей, обычаев, обрядов, поэтому исследование происхождения и семантики фразеологизмов возможно только в сочетании с анализом соответствующих реалий. Привлечение собранных авторами фразеологизмов, устойчивых выражений из художественной литературы, архивных материалов НАН Украины позволило проанализировать фразеологические единицы в диахронии и синхронии.

Ключевые слова: украинский язык, фразеологические единицы, культурно-национальная коннотация, христианская вера, верования, обычаи, обряды.

THE REFLECTION OF UKRAINIANS' BELIEFS IN PHRASEOLOGY

Tamara Markotenko

Taras Shevchenko Luhansk National University
Gogol Sq. 1, Starobilsk, Ukraine
e-mail: tamaramarkotenko@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2157-3508

Larysa Melnyk

Taras Shevchenko Luhansk National University

Gogol Sq. 1, Starobilsk, Ukraine
e-mail: melniklarisa7@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5999-4156

Introduction. *The relationship between Ukrainian ethnoculture and phraseology, the genesis, composition and semantic structure of phraseology has been the subject of research by well-known Ukrainian linguists for many years. However, today there is not enough research to reflect the faith and beliefs of Ukrainians in phraseology.*

Purpose. *Remnants of Christian customs, worldviews, ideas, and pre-Christian beliefs are often hidden in Ukrainian phraseology, so the analysis of phraseological units is possible only in combination with the analysis of the realities conveyed by these phraseological units. The article analyzes the phraseology that reflects the faith and beliefs of Ukrainians, conveys the customs and rituals associated with the birth of a child.*

Methods. *Adequate interpretation of cultural space involves the application of an integrated approach to the study of phraseological semantics with the involvement of not only linguistic but also psychological, ethnographic, anthropological, general cultural data, which has modern science.*

Results. *The results of the study showed that in the Ukrainian language there are phraseologies associated with customs and rites associated with the birth of a child, namely to hold (hold) a child / children to the cross, enter the cross, enter the cross, carry to the cross, to bring to faith, to hold to the cross, to go to the cross, grandmother's porridge, to break porridge, etc.*

Analysis of pre-Christian beliefs, the custom of church baptism of children, traditions of ritual Christian washing of the newborn and celebration of the birth of a child allowed to reveal the essence of phrase formation, led to understanding the ontological properties of the phrase as a sign of secondary nomination.

The analysis of the phraseological units shows that the same expression was used in different meanings by both Ukrainians and neighboring Slavic peoples, depending on the combination of pre-Christian beliefs and Christian rites or their variations among the population.

The semantics of maternity phraseology of all thematic groups is characterized by anthropocentrism, focus on conceptual areas related to human life and activity. Prototypes of such phrases reproduce the spiritual world of the Ukrainian people, important facts of its national culture.

Originality. *The article presents not only phraseology collected by scientists or used by writers, but also materials from the archives of the National Academy of Sciences of Ukraine, which allowed to analyze the expressions in diachrony and synchrony.*

Conclusion. *Phraseologisms that convey the customs and rituals associated with the birth and baptism of a child are marked by a clear cultural and national connotation. The analysis of phraseology testifies to a deep faith in God, phraseology condemns sinfulness, supports the preservation of the Christian faith, provides a kind of encyclopedia of life, some information about the philosophy of life of the Ukrainian people.*

Keywords: *Ukrainian language, phraseological units, cultural-national connotation, Christian faith, beliefs, customs, rituals.*

Постановка проблеми. Вербалізуючи ціннісно-сміслові об'єкти культурно-мовної спільноти, фразеологія в лаконічній мовній формі зберігає особливості менталітету того чи того народу. Дослідження способів фразеологічного вираження етнічного менталітету виводить на проблему співвідношення української мови і культури в її когнітивно-дискурсивном ракурсі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження слов'янських лінгвістів (О. Потебні, Б. Ларіна, В. Мокієнка, В. Телії, М. Алефіренка, Д. Добровольського, Войцеха Хлебди, Стефки Георгієвої та ін.) дозволили виявити основні проблеми природи й сутності фраземоутворення, обумовили розуміння онтологічних властивостей фраземи як знаку вторинної номінації, її статусу в системі мови й мовленні.

Когнітивно-дискурсивна парадигма сучасної фразеології передбачає можливість пізнання взаємозв'язку мовних і позамовних факторів, що зумовлюють (за висловом російської дослідниці Л. Золотих) «лінгвокреативний статус фраземи в мовній свідомості людини».

Взаємозв'язок етнокультури й фразеології, генезис, склад і семантичну структуру фразеології аналізували українські мовознавці Н. Бабич, В. Білоноженко, М. Демський, А. Івченко, В. Калашник, А. Коваль, Л. Коломієць, В. Кононенко, Л. Мельник, Р. Міняйло, Л. Скрипник, Г. Удовиченко, В. Ужченко, Д. Ужченко, О. Юрченко та ін.

Аналізуючи культурно-національну конотацію українських фразеологізмів, Л. Мельник зазначає: «Фразеологізм є діалектично

суперечливою єдністю змісту і форми, раціонального й емоціонального, експліцитного й імпліцитного, образного й безобразного. Постійна взаємодія, детермінованість його складників – важливе джерело динамізму фразеологічних одиниць (ФО), актуалізації їх внутрішньої форми. Вони виконують не тільки (і не стільки) номінативну функцію, а й (скільки) експресивно-оцінну, прагматичну (функцію мовленнєвого впливу), когнітивну, коли вербалізуються елементи матеріальної і духовної культури – могутньої екстралінгвістичної підоснови фразеологічного корпусу» [9, с. 5].

Необхідність вияву й багатовимірного опису зв'язку фразеологізмів з кодом культури визначає **актуальність** нашого дослідження, **мета** якого – розглянути ФО, що віддзеркалюють віру й вірування українців, передають звичаї та обряди, пов'язані з народженням і хрещенням дитини; розкрити зв'язок етимологічно-образної основи цих фразеологізмів і їх культурно-національної конотації.

Виклад основного матеріалу дослідження. В українській фразеології часто сховані рудименти дохристиянських вірувань, християнських звичаїв, світогляду, уявлень, тому аналіз ФО можливий тільки в поєднанні з аналізом тих реалій, які передають фразеологізми.

У мові закарбувалися звичаї та обряди, пов'язані з народженням і хрещенням дитини. Питання про хрещення виникло тоді, коли християнство стало державною релігією [16, с. 51]. Ця подія відбулася в 325 році на першому Вселенському (Нікейському) соборі. Назва обряду є похідною від дієслова *хрестити* «здійснювати над ким-небудь обряд хрещення» [18, XI, с. 141], яке, у свою чергу, є відіменним утворенням від лексеми *хрест* «предмет і символ культу християнської релігії» [18, XI, с. 139]; символ творіння та знищення перетину Небесного і земного, спасіння через страждання [14, с. 135].

ФО *держати (тримати) до хреста дитину (дітей)* – «тримати дитину (дітей) під час обряду хрещення; бути хрещеним батьком або хрещеною матір'ю» [11, IV, с. 759], *у хрест увійти, у хрест увести, до хреста понести* [17, IV, с. 413], *вводити в віру* [11, IV, с. 760], *тримати до хресту, хрестити*

дитину, ристити дитину, ирстити дитину [1, с. 299] пов'язані з обрядом хрещення: Отець Харитін... стрів одну вбогу молодицю-сусідку й попросив її *держати до хреста* дитину (І. Нечуй-Левицький).

Церковне хрещення дитини – релігійний обряд, який відправляють над новонародженим або дорослим на знак прилучення їх до християнської церкви [18, XI, с. 143]; обряд вирвання нового члена церкви від влади диявола чи нечистого взагалі [10, с. 211]. Обряд церковного хрещення та частування після цього має назви в говорах південно-західного наріччя *ірщєне, іршіні, ріщїне, ирсти(е)ни(е)* [13, I, с. 326], *христини* [2, с. 140]. У словах *ріщїне(і), рєстини, ристини* відбулася афереза, яка у гуцульських говірках є поширеним явищем. У назвах *ірщїні, ирстини* з'явилися приставні [і] та [и]. Не слід плутати церковний обряд хрещення з частуванням після цього обряду: Ксьондз розпочав *хрестити дитину*. В одчинених дверях стовпились жінки й старі баби, сусіди, запрошені Суфщинською на христини (І. Нечуй-Левицький).

Б. Грінченко ФО у *хрест увійти, у хрест увести, до хреста понести* тлумачить таким чином: „охреститися, бути охрещеним, понести хрестити», ілюструючи прикладом з народної пісні: Учора ізвечора сина вродила, ік білому світу у *хрест увела* [17, IV, с. 413].

В. Оліфіренко, Ф. Пустова зазначають: після народження дитини, уночі в хаті горить лампа або свічка до тих пір, доки дитину не похрестять, доки її не *введуть у хрест* [12, с. 43]. Вислів *йти до хреста* закарбувався в народній пісні: *Йти, дитиночку, до хресточку* та й пильную свою крижмочку, Аби чиста, як папірчик, аби ти ще взріла вінчик. Божий ангел, схорони тя та й додому доведи тя, Щоби крижма впильнувалась – життя твоє не звалялось [8, с. 6].

Обряд залучення в християнство називається хрещенням тільки у слов'янських народів. І в грецькій, і в римській церкві його назва пов'язана з обмиванням; французьке *baptême*, англійське *baptism* походять від грецького *βάπτισμα* – купання, обмивання, те саме означає й німецьке *taufe*, хоча перекладаються ці лексеми на українську мову як «хрещення». Ю. Суботін пояснює це тим, що спочатку в християнстві поклоніння хресту було відсутнім,

обряд сприймався як обмивання, що очищує, це й було закріплене в назві [19, с. 25].

Підтверджує це й той факт, що Йоан Хреститель грецькою й латинською зветься в дослівному перекладі Йоан Омиватель. Лише в IV столітті, як стверджують християнські богослови, мати римського імператора Костянтина Єлена знайшла хрест, на якому був розіп'ятий Ісус. Доказом того, що хрест справжній, істинний, послужило зцілення хворої. Після цього й починається поклоніння хресту як священному предмету. Омивання водою задовго до християнства застосовувалося в різних східних культурах. Спостерігаючи, як вода змиває бруд із тіла, люди вважали, що вода також може очищати людину від «брудну внутрішнього», тобто від заподіяних поганих вчинків.

У П'ятикнижжі Мойсея говориться, що священники, входячи до жертовника чи в скінію зборів, повинні омивати руки й ноги, щоб очиститися. Крім того, раз на рік, у день свята труб – першого місяця нового року, відбувалося ритуальне обливання, очищення віруючих від гріховних нечистот.

Ритуальні обмивання відрізняються від церковних ритуалів. У призначений день хто-небудь із рідних приходив у дім породіллі й брав на себе (за домовленістю) роль кума. Кумів могло бути два, три й більше. Вони здійснювали родову опіку над новонародженим й нарівні з батьками несли моральну відповідальність за виховання дитини, а у випадку смерті батьків заміняли йому їх. Оформлення кумівства закріплювалося звичаєм «обмивання дитини в річці, озері, у дерев'яних коритах чи діжках».

Дітей несли до водоймища, купали, повивали, співали обрядові пісні й призначали новонародженому ім'я на вибір батьків чи старшого з роду [16, с. 52]. Спочатку й хрещення проводилося християнами також у природних водоймищах, а до самого хрещення допускалися до V–VI ст. лише дорослі, які свідомо приймали нове віросповідання [8, с. 28]. До XV ст. участь кумів у церковному обряді категорично не допускалася й кумівство переслідувалося як «злозязыческое непотребство» [16, с. 5]. Але обряд кумлення був надзвичайно поширений, хоча й мав різні локальні особливості. На Київщині кумилися між

собою дівчата, молоді жінки, що мали малих дітей: кума несла кумі хліб, шматок полотна для дитини, саме в це полотно загортали дитину, коли несли хрестити [3, с. 26]. Пізніше до участі в хрещенні церква допускала одного кума і закріпила це правилом Стоглавого собора (1551 р.). Потім у хрещенні стали брати участь кум і кума [16, с. 53].

Ю. Суботін пояснює вибір хрещених батьків тим, що християнство спочатку існувало у вигляді сект і майбутньому християнину призначалися духовні батьки, «стійкі у вірі», які повинні підготувати вступаючого до секти, бути поручителями за подальше духовне життя й поведінку хрещеника перед Богом [19, с. 39].

Нині розповсюджений вислів *обмивати дитину* пов'язаний з святкуванням народження дитини, на яке збирається переважно чоловіче товариство (друзі, співробітники батька) у день народження або наступного дня. Ця традиція докорінно змінена і не має нічого спільного з ритуальним обмиванням дитини відразу після народження [7, с. 43]. З гостиною пов'язані й ФО *замочити пупа* (Сумщина), луг. *промивати очі дитині, очі драти, примочити дитину, п'яти мити, брати батька на «ура»* – підкидати, тягти за вуха батька, вітаючи з новонародженим.

На позначення хрещення виступають також ФО *робити ім'я* [13, II, с. 328], *хрестити ім'ям* яким – «давати ім'я при хрещенні, називати когось» [11, IV, с. 760].

В обряді хрестин значне місце відводилося розважальним діям; кумів піднімали на «ура», повитуху «катали» по селу на бороні, возі [6, с. 47]. Обряди, що виконувалися на обіді на честь новонародженого, – ритуальні дії, склалися історично значно пізніше, вони могли виникнути під час патріархально-общинних відносин. Але уявлення й повір'я, що лежать в їх основі, зберегли залишки старих переконань, пов'язаних з язичницьким жертвопринесенням (пригощання з нагоди народження дитини).

Найвиразнішим рудиментом цих повір'їв є взаємозв'язок обрядових функцій баби-повитухи, ритуальних предметів-символів і предметів-пригощань.

Головним моментом хрестин було розбивання горщика з кашею. Звідси й численні вирази: *бабина каша, розбити кашу, викинути на кашу* «дати гроші на подарунок новонародженому», *йти (хромать) на кашу* «йти на хрестини» та ін. Суть обряду бабиної каші була така: баба-повитуха готувала кашу й приносила її в горщику на хрестини. Усі присутні торгувалися за право розбити горщик. Найвищу ціну давав хрещений батько. Він, піднявши горщика високо над столом, розбивав його так, щоб черепки й каша лишилися на столі. Кожен із гостей брав грудочку каші, а молоді жінки ще й черепок. Це мало забезпечити молодому подружжю продовження роду [21, с. 103].

Роздача каші супроводжувалася приказкою: *Роди, Боже, жито-пшеницю, а в запічку – дітей копцю*. Звичай бабиної каші побутував у північних районах України – на Поліссі, Волині, півночі Слобожанщини. У сучасній родильній обрядовості цих районів він подекуди зберігається, проте в трансформованому вигляді: готує кашу не баба, а господиня дому або старша жінка з родини; кашу купують, а не розбивають тощо [21, с. 103]. У Чорнобильському, Іванківському районах кашу ставили вкінці, а роздавали торт [4, зош. 3].

Вираз *ходити в рай* особливо «затемнений». Рай – 1. За релігійними уявленнями – місце, де блаженствують праведники після смерті. 2. За біблійною оповіддю – сад, у якому жили перші люди Адам і Єва до гріхопадіння. 3. Красива, благодатна місцевість. 4. Чудове, спокійне, щасливе життя. 5. Насолода, блаженство, щастя [11, III, с. 870]; за Б. Грінченком, рай – 1. Жилище прародителів. 2. Жилище праведних [17, IV, с. 45]. *Ходити в рай* – «на второй день крестинь обычай омовения рукъ роженицы и пр., после чего участники (кроме роженицы) идут в шинокъ угощаются за деньги бабки; все это называется ходить в рай» [17, IV, с. 45].

Ознайомлення з архівними матеріалами НАН України дає підставу сказати, що вислів функціонував у різних значеннях. «Після миття рук

повитуха підводила матір з дитиною до столу і, взявши її через рушник за руки, тричі обводила коло столу, що означало *йти в рай*. Якщо при очищенні були присутні інші жінки, то й вони брали участь у церемонії. Повитуха пригощала жінок «вареною», тобто напоєм з ягід, заправленою горілкою й перцем» [4, зош. 2, 3, 4.]. Обряд ходіння в рай побутував на сході Харківської губернії – у селах Куп'янського і Старобільського повітів. У селах Зарічне і Смородьковка Охтирського і Куп'янського повітів термін *йти (идти) в рай* розумівся як синонім поняття «похристин» (продовження хресного обіду на другий день).

До фразеосемантичного ряду «очищення» належать ФО *злити на руки, очистити руки, змити кров з рук, обмивання рук, зливки* [2, с. 89], *розмивки* [20, с. 61], *помити руки, злити на руки, зливання, обмивання* [5, с. 27]. За народною уявою, особи, що перебувають у стані «переходу», є нечистими, саме тому вони уособлюють небезпечну, злу силу. Такими уявленнями можна пояснити необхідність обряду очищення. Цей обряд виявляється в зливанні обрядової води. Практикувалось три форми обряду, у яких головне місце займало: 1) обмивання рук породіллі; 2) обмивання рук повитухи; 3) взаємне обмивання рук. Обряду «зливок» не було на Поліссі, у західноукраїнському регіоні, обмеженому зі сходу приблизно річкою Збруч. Але відсутність обряду не була повною. Мотивація обряду відзначалася однотипністю: очищення бабиних рук забезпечувало їй право продовжувати свою місію. «Треба злити бабі на руки, щоб очистилася і могла йти до іншої породіллі; як *помили бабі руки* – далі може йти, ...вона могла бабувать після цього [5, с. 267].

У Білорусі обряд відомий під назвою «*муравінки*», у Болгарії він був найголовнішою складовою частиною святково-обрядового комплексу «*бабин ден*». Вислови *йти до церкви на вивід, очисна молитва, отримати [очисну] молитву, нечиста жінка; вивід* [17, I, с. 149] пов'язані з церковним обрядом очищення. *Вивід* – «первое посещение церкви женщиною через шесть недель после рождения ею ребенка для получения очистительной молитвы» [17, I, с. 149]; обряд, під час якого священник «виводить» матір від злих сил, оскільки

поширене повір'я, що зразу після пологів породілля і дитина нечисті [2, с. 160]. Згідно з християнським писанням, породілля сорок днів «не чиста» [15, с. 182].

Після закінчення цього терміну їй необхідно отримати в церкві благословення – освячення або очисну молитву, за допомогою якої виганяли з породіллі «нечисту силу». Митрополит Іларіон так пояснює цю обрядодію, а також її назву: «Очищення ж самої породіллі наступає на 40-й день по родах, – це Виводини, чи правдивіше Вводини матері й дитини до Церкви, бо до цього часу мати до церкви не може ходити» [10, с. 210].

За Новим тлумачним словником української мови, *очищати* (*очищувати, очистити*) – у свідомості віруючих – відпускати гріх (гріхи), робити чистим перед Богом; звільняти від гріхів [11, III, с. 173]. При очищенні мати приносить дитину й стоїть у бабинці, аж поки не відчитають над нею очищальних Молитов, а потім дитина вцерковлюється. Це церковне очищення від первородного гріху [10, с. 211].

Із усього комплексу обрядів очищення нині залишився тільки церковний вивід, завдяки церкві. Важлива частина зливки пішла в минуле разом з головною дійовою особою – бабою-повитухою. Для семантики ФО родильної обрядовості усіх тематичних груп характерний антропоцентризм, тобто спрямованість на понятійні сфери, пов'язані з життям і діяльністю людини. Прототипи таких фразем відтворюють духовний світ українського народу, важливі факти його національної культури.

Висновки дослідження. Отже, фразеологізми, зберігаючи інтертекстуальний зв'язок із кодом етнокультури, містять на передньому плані семантики конотативний елемент. Цьому особливо сприяють національно марковані компоненти, етимологічно-образна основа ФО, оскільки образ найчастіше спирається на реалії, відомі тільки певному народові. Розглянуті фразеологізми, що передають звичаї та обряди, пов'язані з народженням і хрещенням дитини, позначені виразною культурно-національною конотацією. Вони імплікують глибоку віру в Бога, таврують гріховність, відстоюють збереження християнської віри, порушують морально-етичні проблеми життя,

розкривають самотність національного характеру українців, подають своєрідну енциклопедію життя, певні відомості з філософії буття українського народу, формулюють сутність існування людини на землі тощо.

Перспективи подальших наукових розвідок. Дослідження ролі фразем у процесах категоризації світу вимагає розгляду таких аспектів концептосфери української мови, як фразеологічна семантика і мовна картина світу, фразеологічна семантика і модель світу, фразеологічна семантика і образ світу. Аналіз етнокультурно конотованих фразеологізмів української мови через призму названих базових категорій може стати предметом подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бігусяк М. З лексики родильного обряду у гуцульських говірках. *Український діалектологічний збірник*. Київ, 1997. Кн. 3. С. 293-301.
2. Гаврилюк Н. К. Картографирование явлений духовной культуры : (По материалам родильной обрядности украинцев). Киев : Наук. думка, 1981. 279 с.
3. Гримич М. Зелені свята. *Родовід*. 1993. № 5. С. 21-30.
4. ІМФЕ НАН України, ф. 14-5, од. зб. 449, зош. 2, 3, 4.
5. Київське Полісся : Етнолінгвістичне дослідження / С. С. Березанська та ін. Київ, 1989.
6. Кухарьонко Н., Російська С. Родильна обрядовість на Поліссі. *Народна творчість та етнографія*. 1985. № 6. С. 45-48.
7. Логвин В. Родильна обрядовість українців: минуле й сучасне. *Родовід*. 1994. № 7. С. 38-43.
8. Маковій Г. П. Затоптаний цвіт : народознавчі оповідки. Київ : Укр. письменник, 1993. 205 с.
9. Мельник Л. В. Культурно-національна конотація українських фразеологізмів : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01 – українська мова. Луганськ, 2001. 206 с.
10. Митрополит Іларіон (І. Огієнко). Дохристиянські вірування українського народу : історично-релігійна монографія Київ : Обереги, 1992. 424 с.
11. Новий тлумачний словник української мови. 42000 слів : У 4-х т. / Уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. Київ: Аконіт, 1998. Т. 1-4.
12. Оліфіренко В., Пустова Ф. Таємниця духовного скарбу. Із популярного народознавства. *Донбас*. 1994. № 1-6. С. 43-54.

13. Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок : у 2 ч. / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1984. Ч. 1-2.
14. Потапенко О. І., Дмитренко М. К., Потапенко Г. І., Словник символів. Київ : Ред. часопису «Народознавство», 1997. 143 с.
15. Романов Б. А. Люди и нравы древней Руси. Ленинград : Наука, 1966. 242 с.
16. Руднев В. А. Обряды народные и обряды церковные [Текст] Ленинград : Лениздат, 1982. 159 с.
17. Словарь української мови / Упоряд. з дод. власн. матеріалу Борис Грінченко: В 4 т. – Надрук. з вид. 1907-1909 рр. фотоспособом. Київ : Наук. думка, 1996-1997. Т. 1-4.
18. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1970-1980. Т. I-XI.
19. Субботин Ю. К. Православные таинства. Москва : Политиздат, 1990. 111 с.
20. Супруненко В. П. Народина: Витоки нації, символи, вірування, звичаї та побут українців. Запоріжжя: Берегиня 1993. 135 с.
21. Українська минувшина : ілюстрований етнографічний довідник / А. П. Пономарьов, Л. Ф. Артюх, Т. В. Косміна. Київ : Либідь, 1994. 256 с.

REFERENCES

1. Bihusiak M. Z leksyky rodylnoho obriadu u hutsulskykh hovirkakh. *Ukrainskyi dialektolohichnyi zbirnyk*. Kyiv, 1997. Kn. 3. S. 293-301.
2. Gavrilyuk N. K. Kartografirovanie yavleniy dukhovnoy kultury : (Po materialam rodilnoy obryadnosti ukraintsev). Kiev : Nauk. dumka, 1981. 279 s.
3. Hrymych M. Zeleni sviata. *Rodovid*. 1993. № 5. S. 21-30.
4. IMFE NAN Ukrainy, f. 14-5, od. zb. 449, zosh. 2, 3, 4.
5. Kyivske Polissia : Etnolintstychne doslidzhennia / S. S. Berezanska ta in. Kyiv, 1989.
6. Kukharonok N., Rosiiska S. Rodylna obriadovist na Polissi. *Narodna tvorchiist ta etnografiiia*. 1985. № 6. S. 45-48.
7. Lohvyn V. Rodylna obriadovist ukraintsiv: mynule y suchasne. *Rodovid*. 1994. № 7. S. 38-43.
8. Makovii H. P. Zatoptanyi tsvit : narodoznavchi opovidky. Kyiv : Ukr. pysmennyk, 1993. 205 s.
9. Melnyk L. V. Kulturno-natsionalna konotatsiia ukrainskykh frazeolohizmiv : dys. ... kandydata filol. nauk : 10.02.01 – ukrainska mova. Luhansk, 2001. 206 s.
10. Mytropolyt Ilarion (I. Ohiienko). Dokhrystyianski viruvannia ukrainskoho narodu : istorychno-relihiina monohrafiiia Kyiv : Oberehy, 1992. 424 с.
11. Novyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy. 42000 sliv : U 4-kh t. / Uklad. V. Yaremenko, O. Slipushko. Kyiv: Akonit, 1998. Т. 1-4.

12. Olifirenko V., Pustova F. Taiemnytsia dukhovnoho skarbu. Iz populiarnoho narodoznavstva. *Donbas*. 1994. № 1-6. S. 43-54.
13. Onyshkevych M. Y. Slovnyk boikivskykh hovirok : u 2 ch. / AN URSR, In-t movoznavstva im. O. O. Potebni. Kyiv : Nauk. dumka, 1984. Ch. 1-2.
14. Potapenko O. I., Dmytrenko M. K., Potapenko H. I., Slovnyk symboliv. Kyiv : Red. chasopysu «Narodoznavstvo», 1997. 143 s.
15. Romanov B. A. Lyudi i nrawy drevney Rusi. Leningrad : Nauka, 1966. 242 s.
16. Rudnev V. A. Obryady narodnye i obryady tserkovnye [Tekst] Leningrad : Lenizdat, 1982. 159 s.
17. Slovar ukraïnskoi movy / Uporiad. z dod. vlasn. materialu Borys Hrinchenko: V 4 t. – Nadruk. z vyd. 1907-1909 rr. fotosposobom. Kyiv : Nauk. dumka, 1996-1997. T. 1-4.
18. Slovnyk ukraïnskoi movy: v 11 t. / AN URSR. In-t movoznavstva; za red. I. K. Bilodida. Kyiv : Nauk. dumka, 1970-1980. T. I-XI.
19. Subbotin Yu. K. Pravoslavnye tainstva. Moskva : Politizdat, 1990. 111 s.
20. Suprunenko V. P. Narodyny : Vytoky natsii, symboly, viruvannia, zvychai ta pobut ukraïntsiiv. Zaporizhzhia: Berehynia 1993. 135 s.
21. Ukraïnska mynuvshyna : iliustrovanyi etnohrafichniy dovidnyk / A. P. Ponomarov, L. F. Artiukh, T. V. Kosmina. Kyiv : Lybid, 1994. 256 s.

Маркотенко Тамара Савеліївна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри філологічних дисциплін навчально-наукового інституту педагогіки і психології ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (Україна).

Маркотенко Тамара Савельевна, кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры филологических дисциплин учебно-научного института педагогики и психологии ГУ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (Україна).

Markotenko Tamara, Ph.D. in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Philological Disciplines of the Educational and Scientific Institute of Pedagogy and Psychology of the Luhansk Taras Shevchenko National University (Ukraine).

Мельник Лариса Володимирівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри філологічних дисциплін навчально-наукового інституту педагогіки і психології ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (Україна).

Мельник Лариса Владимировна, кандидат филологических наук, доцент, доцент кафедры филологических дисциплин учебно-научного института педагогики и психологии ГУ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (Україна).

Melnyk Larysa, Ph.D. in Philology, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Philological Disciplines of the Educational and Scientific Institute of Pedagogy and Psychology of the Luhansk Taras Shevchenko National University (Ukraine).